

Folketingets Kulturudvalg

KULTURARV I ÅMOSEN

Underliggende temaer

Åmosen rummer internationalt betydnende bopladser og offerfund fra de ældste epoker af Danmarkshistorien. Intet andet sted i Europa kan fremvise en så rig og varieret 11.000-5.000 år gammel kulturarv. Det giver en enestående mulighed for en koordineret formidling af den arkæologiske kulturarv og det landskab, som datidens jægere og samlere levede i. Også sporene efter det allertidligste landbrug i Danmark findes i Åmosen.

Den unikke kultur- og naturarv i Åmosen er under hastig nedbrydning pga. dræning og pløjning. Kulturarvsstyrelsen arbejder sammen med Skov- og Naturstyrelsen om et naturgenopretningsprojekt, som skal genskabe et højt grundvandsspejl i området til gavn for mosens sjældne og hårdt trængte dyre- og planteliv, til sikring af kulturarven i moselagene og til fremme af friluftsliv på stedet.

Lykkes det ikke at få iværksat dette genopretningsprojekt, vil de særlige kulturarvsværdier i mosen gradvis forsvinde ved udtørring og fortsat landbrugsdrift. Tidshorizonten for denne destruktion er nogle årtier, afhængigt af de enkelte fortidsminders afvandingstilstand.

Varig sikring af kulturarven i Åmosen kræver generelt samme virkemidler som overholdelsen af EU habitatdirektivets krav til den danske stat om forbedring af livsvilkår for sårbare plante- og dyrearter, hvilket i Åmose-sammenhæng betyder et betydeligt hævet grundvandsspejl.

Økonomi og fremkommelighed

Ved en vurdering af gennemførligheden af projektet fremstår der umiddelbart to problemområder:

- 1) Omkostningsniveau
- 2) Lodsejermødestand.

9. OKTOBER 2006

KULTURARVSSTYRELSE

N
fortidsminder

SLOTSHOLMSGADE 1
1216 KØBENHAVN K

CVR 26489865

TELEFON 72 26 51 00

FAX 72 26 51 01

kuas@kuas.dk

www.kuas.dk

Ad 1: Opfyldelse af projektets målsætninger vedr. natur og kulturarv indebærer ifølge COWI's skitseprojekt omkostninger i størrelsesordenen 150-175 mio. kr., hvoraf langt hovedparten går til lodsejerkompensationer af forskellig art. Dette udgiftsniveau bør ses i sammenhæng med Miljøstyrelsens miljøøkonomiske analyse af projektet, som viste et solidt samfundsøkonomisk overskud – jo vådere, desto større overskud.

Det oplyses fra Miljøministeriet, at ovennævnte omkostninger til naturgenopretningen tænkes dækket af "miljømilliarden".

Ad 2: Der har indtil for nylig været udtrykt modstand eller skepsis fra en del af lodsejerne i projektområdet – primært fra folk, som ejer småparceller.

Åmose-projektet har på det seneste oplevet, at lodsejerstemningen i stort omfang er vendt i positiv retning. Det skyldes ikke mindst et forslag til justering af projektet, så et biologisk og arkæologisk ikke specielt væsentligt hjørne af mosen med mange småejendomme udelades af projektområdet.

I vurderingen af lokalbefolkningens holdninger til projektet bør også inddrages en række læserbreve i de lokale aviser, mundtlige tilkendegivelser ved offentlige møde om sagen mv. De viser, at der uden for kredsen af lodsejere er betydelig opbakning for et vådgøringsprojekt, der vil fremme kulturarvens, biologiens og friluftslivets interesser i Åmosen.

Ved de offentlige møder om projektet 22. august og 3. oktober i år meddelte landboforeningens repræsentant i projektets følgegruppe, at erhvervslandbruget i projektområdet ikke er imod naturgenopretningen, forudsat, at der ydes passende kompensation til de berørte ejendomme.

Uddannelsesmuligheder

Åmosen har leveret mange af de væsentligste fund til beskrivelse af Danmarks og Nordvesteuropas tidlige historie. Der er således oplagt basis for i tilknytning til naturgenopretningsprojektet at iværksætte en tydelig formidling-sindsats, hvor et kultur- og naturhistorisk formidlings- og levendegørelsescenter vil være det centrale element. Et sådant center bør i givet fald placeres direkte ved mosen, hvor det vil kunne give et enestående formidlingsmæssigt samspil mellem den genoprettede natur og beretningen om den rige kultur- og naturarv i mosens tørvelag. Det vil i væsentlig grad kunne medvirke til at sætte Åmosen på det internationale landkort i turistmæssig henseende.

Fremtidens forskning

Det er intentionen i museumsloven, at mest muligt af den arkæologiske kulturarv skal forblive uforstyrret i jorden som en fremtidig vidensbank. Det er erfaringerne

fra mange årtiers arkæologisk virksomhed, der ligger til grund for dette princip. De arkæologiske undersøgelsesmetoder bliver løbende forbedrede, således at fremtidige udgravninger vil kunne få mange flere oplysninger ud af det enkelte fortidsminde, end nutidens forskere vil være i stand til. Malta-konventionen tilsiger ligeledes, at bevaring på stedet så vidt muligt bør foretrækkes frem for udgravning.

Plan B

Gennemføres vådgøringsprojektet ikke, vil det være Kulturarvsstyrelsens ansvar at varetage de berørte fortidsminder. I princippet er der to mulige løsninger på denne opgave:

- A I videst muligt omfang lade udtørringen gå sin gang og kulturarven gradvist blive destrueret.
- B Iværksættelse af et systematisk program for arkæologisk nødgravning af de største kulturarvsværdier i mosen.

Ad A: De gældende love stiller ingen ultimative krav om, at staten skal foretage arkæologisk nødgravning af kulturarv, som trues af nedbrydning ved dyrkning og dræning, hverken i Åmosen eller andetsteds i landet. Af hensyn til Malta-konventionen og den almindelige interesse kan det dog næppe anses for en farbar vej at overlade den internationale kulturarv i mosen til gradvis destruktion.

Ad B: Hjemmel til nødgravning findes i museumslovens § 27, stk. 5, nr. 1. Det vil tilkomme Kulturarvsstyrelsen at betale omkostningerne ved en eventuel redningskampagne, som bør gennemføres inden for en kortere tidshorisont.

Udgravninger i vådbundsaflejringer med mange velbevarede genstande af organiske materialer er erfaringsmæssigt særdeles omkostningstunge både med hensyn til feltarbejde og efterbehandling. Eksempelvis kan nævnes en sag fra 2001, hvor den projekterede nye motorvej nord om Århus skulle føres gennem et vådbundsområde, hvor der tidligere var udgravet nogle af de ældste stammebåde i Danmark, og hvor der i et begrænset område i dag er nogenlunde de samme bevaringsforhold som i Åmosen. Udgravningen blev i motorvejsprojektet budgetteret til 12 mio. kr. Anlægsmyndigheden (Århus Amt) valgte af økonomiske årsager at flytte motorvejen det pågældende sted.

Inden for projektområdet i østlige Store Åmose er registreret op mod 1000 fundlokaliteter.

Udgifterne til nødgravning kan løbe op i en talstørrelse, der matcher eller overstiger COWI's budgetoverslag for vådgøring af samme kulturarv. Dette er en af årsagerne til, at Kulturarvsstyrelsen anbefaler naturgenopretning frem for udgravning. Den vigtigste årsag er imidlertid den forskningsetiske: Der bør gemmes noget af den bedste kulturarv til fremtidig forskning. I Åmosen kan man

gemme enestående kulturarv, samtidig med at man sikrer områdets oprindelige dyr og planter, og samtidig med at man skaber et storslået friluftsområde.

Tipsmidler

Der er via tipsmidlerne i år er tilvejebragt en bevilling på 2 mio. kr. som forventes gentaget i de 3 følgende år med samme beløb (i alt 8 mio. kr.) til formidlings- og bevaringsopgaver i tilknytning til kulturarven i Åmosen.

Et kultur- og naturhistorisk formidlings- og levendegørelsescenter er endnu ikke projekteret og budgetteret.

Med venlig hilsen

Steen Hvass
Direktør

Erik Johansen
Kontorchef